

Kennisdocument gierzwaluw

Opmerkingen en verbeteruggesties voor de actualisatie, 6 november 2020

AAN: Bij12, Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht

E-mail: info@bij12.nl

VAN: Jaap Langenbach, Willemstraat 38, 3511 RK Utrecht, jaaplangenbach@ziggo.nl

Gierzwaluwnieuws: <http://members.ziggo.nl/jaaplangenbach/2020.html> .

Mijn achtergrond

Ik heb als “liefhebber” van de gierzwaluw ervaring en kennis van de gierzwaluw sinds ik in 2003 middenin de zeer grote gierzwaluwkolonie van Woudsend kwam te wonen (meer dan 200 nesten). Ik heb er t/m 2015 naar nesten gezocht, had een kolonie met vier camera bewaakte nestkasten op zolder en heb er vele bouwprojecten, waar gierzwaluwnesten gevaar liepen of vernield werden, gemonitord of begeleid. Van 2016 t/m 2019 heb ik in Maarssen de broedvogelstand gemonitord en assistentie verleend aan ecologen en de woningcorporatie bij drie grote wijkrenovatieprojecten waar gierzwaluwen hun nesten kwijt raakten. Sinds juni 2020 woon ik in Utrecht en doe daar mee aan het gemeentelijke nestzoekwerk en heb in 2019 en 2020 tientallen kunstnestprojecten gemonitord. Ik deed verder onderzoek naar de bezetting van de 22 gierzwaluwtillen. Op mijn website probeer ik opgedane kennis en ervaring over de gierzwaluw te delen. Een aantal relevante pagina's zijn:

Bescherming, wet en regelgeving: <http://members.ziggo.nl/jaaplangenbach/Bescherming.html>.

Nesten zoeken, monitoring: <http://members.ziggo.nl/jaaplangenbach/Nestenzoeken.html> .

Kunstnesten: <http://members.ziggo.nl/jaaplangenbach/Kunstnesten.html> .

Gierzwaluwtillen: <http://members.ziggo.nl/jaaplangenbach/Tillen.html> .

Inleiding

Het Kennisdocument Gierzwaluw (verder KG genoemd) speelt in de dagelijkse praktijk van nestbescherming een zeer belangrijke rol. Toch komt het nog steeds voor dat door onvoldoende onderzoek of zelfs het achterwege blijven daarvan, dat broedplaatsen pas tijdens de werkzaamheden worden ontdekt. Verder raken veel projecten onnodig laat, te beperkt of nooit bezet. De indruk is (er ontbreekt helaas nog steeds systematisch onderzoek) dat volgens het wettelijk kader gerealiseerde kunstnestprojecten gemiddeld voor minder dan 10% bezet raken. Zie b.v. in Utrecht:

<http://members.ziggo.nl/jaaplangenbach/Utrecht.html#projecten> . Dat is mijns inziens veel te weinig om het in rap tempo toenemend broedplaatsverlies door sloop en renovatie voldoende te compenseren. Betere richtlijnen voor onderzoek en maatregelen en meer monitoring, gebaseerd op de eigenaardigheden van de gierzwaluw, kunnen het onderzoek vereenvoudigen en betere projectkwaliteit opleveren.

Hieronder staat in drie hoofdstukken (A -Leefwijze, B-Onderzoek en C-Maatregelen) een aantal opmerkingen over het huidige Kennisdocument, een aantal (schetsen van) voorstellen voor aanpassing en enige concrete tekstvoorstellen (in oranje). Hier en daar wordt verwezen naar info op internet.

Tenslotte zou er nagedacht moeten worden over een toekomstige andere aanpak door middel van standaard verplichte voorzieningen (neststenen, gebouw geïntegreerde nesten op geschikte locaties) bij alle nieuwbouw en renovatie, ongeacht aanwezigheid van de soort. Bij ruime beschikbaarheid

daarvan zullen de gierzwaluwen dan ook zonder lokgeluiden deze voorzieningen snel weten te vinden. Op den duur is dan de huidige dure en bewerkelijke lokale mitigatie niet meer nodig (in het document staat 12 x 'maatwerk vereist' !). Dit is voor denkwerk lange termijn en wordt niet verder uitgewerkt.

A. De Gierzwaluw (Hoofdstuk 1 in KG)

Soortkenmerken, leefwijze, voedsel

Over 1.2 Levenswijze, p. 6-7. Zie ook: <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Leefwijze.html> .

A-1 "Ze ondernemen de trekreis en voedselvluchten gezamenlijk en slapen ook gezamenlijk"

Waarschijnlijk deels onjuist, vervangen door:

Broedparen brengen tijdens het broedseizoen samen de nacht door op het nest. Voedselvluchten doen ze dan soms gezamenlijk maar waarschijnlijk meestal gescheiden. Ook de migratie op en neer naar zuidelijk Afrika wordt gescheiden gedaan. In Afrika verblijven ze (dag en nacht doorvliegend) vele honderden kilometers uit elkaar. Beiden komen pas begin mei op het nest van voorgaand jaar weer samen.

Info: <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Trekroutes.html> .

A-2 "In de regel zijn dit mannetjes die al eerder hebben gebroed"

Dit is waarschijnlijk niet juist. De volgorde van aankomst (man of vrouw) is slechts incidenteel bekend omdat het geslacht zelfs met een camera op het nest niet is vast te stellen (tenzij een vogel gemerkt is). Het is waarschijnlijk dat zowel man als vrouw de eerste kan zijn. Dit is ook logisch gezien het gescheiden verblijf in het overwinteringsgebied. De zin kan beter weggelaten worden.

A-3 "Dan komen de vogels aan die nog niet eerder gebroed hebben en tenslotte de tweedejaars vogels".

Dit is onduidelijk en niet geheel juist.

Er is o.a. onderzoek naar de aankomst gedaan in een grote, langdurig bezette Zwitserse nestkastkolonie waaruit bleek dat hoe jonger de vogels zijn, hoe later ze aankomen. Zie:

<http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/2020.html#driegolven> .

Vervangende tekst:

Dan komen vanaf half mei tot in juni de jongere niet broedvogels aan (2e-3e kalenderjaar jongen, de zogenaamde 'bangers') en tenslotte vanaf half juni tot half juli de allerjongsten van 1 jaar oud.

A-4. "Niet broedende, nest zoekende vogels inspecteren...."

Achter "vogels" invoegen: (ook wel "bangers" (op de deur kloppers) of aanhakers genoemd).

"Ook kunnen ze om de nesten te verstoren zelfs.... In Engeland noemen ze dit bouncen".

Bouncen (bouncen?) is geen gangbare term. Beter is "aanhaken" door "aanhakers" of "bangers". Of het om verstoren gaat lijkt me niet bekend. Beter is het gedrag zonder interpretatie te beschrijven, dus:

"Deze 'bangers' haken in de buurt van nesten aan tegen muren, laten zich op dakpannen vallen en vliegen weer verder. Soms knallen ze op de invliegopening van een nest, of kijken als een kolibrie er voor hangend even naar binnen en vliegen dan weer verder met de groep".

A-5 Par. 1.5 Verspreiding, aantalsontwikkeling, over Bouwbesluit, onderaan p. 11

“Een belangrijke oorzaak ligt in het feit dat het Bouwbesluit aangaf “

Voor broedplaatsen van o.a. gierzwaluwen is in het Bouwbesluit een uitzondering gemaakt op het voorschrift dat er geen openingen in uitwendige scheidingsconstructies groter dan 1 cm mogen voorkomen. (art 3.69 lid 2). Dat is dus niet langer een belemmering voor kunstnesten in nieuwbouw. Zie: <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Kunstnesten.html#bouw>

B. Verkenning, inventarisatie en monitoring (hoofdstuk 2 in KG)

Methodes, perioden, aanwijzingen, technieken, duiding vlieggedrag

In de loop van het gierzwaluwbroedseizoen treden er veranderingen op in de samenstelling van een kolonie en het type vlieggedrag. Meer:

<http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/2020.html#driegolven> en <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Nestenzoecken.html> .

Als daar rekening mee wordt gehouden kunnen de diverse typen onderzoek efficiënter en betrouwbaarder worden uitgevoerd. Verder lijkt het nodig (om te voorkomen dat broedplaatsen gemist worden) om de controle op aanwezigheid van gierzwaluwbroedplaatsen met een concreter omschreven zoekmethode ook in dit KG verplicht te stellen voor alle renovatie- en sloopwerkzaamheden aan gebouwen.

In het KG worden twee methodes voor het vinden en inventariseren van broedplaatsen behandeld, de QuickScan en het “nader inventarisatieonderzoek”. Voor uitvoering van de QuickScan worden geen richtlijnen of voorschriften aangegeven. Wel voor het “nader inventarisatieonderzoek” (de drie in het seizoen gespreide zoekdagen). Deze richtlijnen worden echter ook gehanteerd bij de bepaling van de omvang (aantal bezette nesten) van een gevonden kolonie, voor de monitoring (bezetting) van gerealiseerde kunstnestprojecten en controle van bekende nesten. Voor die laatste drie doelen is de beschreven richtlijn echter onvoldoende toegespitst en minder efficiënt. Het is bijvoorbeeld verspilde tijd om al half mei te controleren of een gerealiseerd kunstnest bezet is. Dat kan met een aanzienlijk grotere trefkans veel beter na 20 juni.

Hieronder daarom suggesties voor meer toegespitste richtlijnen voor het vinden van broedplaatsen (B-1 t/m B-3), het bepalen van de grootte van een gevonden kolonie (B-4), de monitoring van gerealiseerde kunstnestprojecten (B-5) en de controle op bezetting van een bekend nest (B-6). Het zou de duidelijkheid van het document erg dienen als deze vijf methodes in een tabel met alle kenmerken werd samengevat. Ik heb een eerste poging gedaan (B-9).

B-1. Verzamelen van bestaande kennis (2.2.1. p. 13)

Naast het raadplegen van NDFF, waarneming.nl , plaatselijke inventarisaties e.d. zou aan het begin van deze paragraaf al direct het belang van raadpleging van lokale “liefhebbers”, bewoners en lokale vogelwerkgroepen genoemd moeten worden. Ze kunnen soms precies vertellen waar de nesten zitten. Dit kan een enorme tijdsbesparing opleveren en ook nuttige tips voor de verdere aanpak opleveren. De suggestie is daarom om het vergaren van lokale kennis bij bewoners en gebouwgebruikers dringend aan te bevelen of te verplichten.

Tekstvoorbeeld :

Lokale kennis is vaak voorhanden bij bewoners, gierzwaluwliefhebbers en plaatselijke of regionale vogelwerkgroepen. Zij kunnen soms de broedlocaties precies aanwijzen, leveren dus een aanzienlijke tijdsbesparing op en hebben veelal ook belangrijke tips voor een goed verloop van het verdere proces. Inventariseerders dienen hiertoe in ieder geval contact op te nemen met bewoners, de lokale

contactpersoon van GBN, de lokale vogelwerkgroep, buurtcomité, woningcorporatie, de buurtWhatsapp, etc.

De passage over inschakelen van “vrijwilligers van een regionale vogelwerkgroep” aan het eind van paragraaf 2.2.3. p. 17 kan vervallen. Zie hier twee voorbeelden van succesvolle ingrepen door buurtbewoners:

<http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/2020.html#Sprundel>

<http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/2020.html#geslaagd>

B-2. Quick-scan, ook “verkennende inventarisatie” genoemd, 2.2 en 2.2.1, p. 13

Bij twijfel over de aanwezigheid van gierzwaluwen moet een Quick-scan (QS) plaatsvinden. Voor de uitvoering daarvan wordt verwezen naar (niet verplicht te hanteren en overigens uiterst minimaal) aanwezigheidsprotocol van NGB en een niet gespecificeerde checklist. Er wordt verder alleen “het raadplegen van bestaande kennis” en een “eerste veldbezoek” geadviseerd. In de praktijk blijkt dat deze richtlijnen onvoldoende garanderen dat (alle) broedplaatsen gevonden worden. Het komt zelfs nog steeds voor dat er in het geheel geen onderzoek wordt gedaan, waardoor bouwprojecten soms tijdens de uitvoering stilgelegd moeten worden (attente buurtbewoners). Maar die alarmbellen zijn er lang niet overal, dus het is onbekend hoe vaak onwettige vernieling van nesten plaatsvindt. Om de kans daarop te verkleinen kan een verplicht gestelde QS met concrete richtlijnen bij elk renovatie- of sloopproject helpen. Met een uitgeklete versie van het hieronder onder B-3 behandelde “nader inventarisatieonderzoek”, in combinatie met het hiervoor onder B-1 behandelde verzamelen van bestaande kennis is het met een beperkte inspanning heel goed mogelijk om met voldoende zekerheid de aanwezigheid van broedplaatsen vast te stellen.

Tekstvoorstel:

Initiatiefnemers van sloop en renovatie van woningen en gebouwen dienen altijd zorg te dragen voor de uitvoering van een Quick-scan naar de actuele aanwezigheid van gierzwaluwbroedplaatsen. Daartoe dient kennis van bestaande inventarisaties (ndff, waarneming.nl, gemeentelijke of provinciale inventarisaties etc.), van de lokale vogelwerkgroep en andere lokale kennis (buurtbewoners) verzameld te worden. Afhankelijk van de projectgrootte (huis, groot gebouw, woningblok, wijk) worden twee tot vijf avondbezoeken aan het project besteed tussen 21.00 en 22.30 uur, in de periode tussen 15 mei en 10 juli. Alleen in het geval dat aannemelijk kan worden gemaakt dat de ingreep geen verstoring zal veroorzaken voor gierzwaluwbroedplaatsen kan een QS achterwege blijven.

In paragraaf 2.2. p. 13, “het aantonen van aan- of afwezigheid”, staat dat een QS niet nodig is als uit al beschikbare verspreidingsgegevens blijkt dat de soort niet aanwezig is. Die gegevens zijn zelden actueel en volledig. Het lijkt goed om hier expliciet te verlangen dat de actuele situatie ten tijde van de ingreep bekend moet zijn.

B-3. Nader inventarisatieonderzoek, 2.2 p. 13-15 (ook “nader onderzoek” en “verdiepend onderzoek” genoemd).

Benadrukt zou moeten worden dat de drie zoekdagen bedoeld zijn voor het vinden van nesten en kolonies in een gebouw, een huizenblok of een wijk. Voor een (grote) wijk met meerdere kolonies zijn soms meer dagen nodig. Maar als er eenmaal broedplaatsen / kolonies gevonden zijn moet overgeschakeld worden (hieronder B-4) naar een toegespitste werkwijze (andere perioden, tijdstippen) voor het bepalen van het aantal bezette nesten en de exacte locaties. Bij kleinere projecten is de situatie soms al vrij snel helder en kunnen de tweede en derde dag soms geschrapt

worden en besteed worden aan nadere details. De volgende zes puntjes op de i zijn verder belangrijk:

B-3-1. Periode voor de drie zoekdagen. 2.2.2 p. 14. Dat is nu 15 april – 15 juli. Echter, tot medio/eind mei vliegen de broedvogels solitair, ze gaan heel “stiekum” naar binnen, zijn overdag afwezig en de trefkans is dus erg klein. Er zijn nog geen groepen niet-broeders (“bangers”) aanwezig die met hun “giergedrag” na 15-30 mei (inspectievluchten langs broedplaatsen) de belangrijkste aanwijzingen voor broedplaatsen geven. Verder zijn op 15 juli de jongen van de vroege broedsels al uitgevlogen, dus beter zoeken tot 10 juli.

De geadviseerde periode van 10 dagen tussen de drie zoekdagen is onnodig belemmerend. Men kan in de knel komen bij perioden met te slecht weer voor inventarisatie en in het algemeen is de trefkans groter naarmate men later in het seizoen zoekt.

Voorstel: maak van de zoekperiode 1 juni – 10 juli. De eerste juni is gelijk aan het protocol van Netwerk Groene Bureaus (NGB). De periode tot 1 juni kan gebruikt worden om te controleren of al bekende broedplaatsen weer bezet zijn. (’s avonds laat de invliegers spotten, categorie B-6 in de tabel).

B-3-2. Eindtijdstip van de drie bezoeken. 2.2.2 p.14 onderaan. Een eindtijd van 23.00 i.p.v. 22.30 u. verhoogt de trefkans aanzienlijk. Zeker op heldere dagen na half juni komen de broedvogels tot op het allerlaatste moment, als het al zo goed als donker is, de nestkast in om er de nacht door te brengen. Dat laatste halfuur is dan met name erg geschikt om vermoedens van nesten op “verdachte” locaties bevestigd te krijgen. Het begin van de avond tot 22.00 uur kan gebruikt worden voor het zoeken en volgen van hoge verzamelvluichten en giervluchten langs panden om zo nog onbekende broedplaatsen te vinden.

B-3-3. Aannemelijk maken van afwezigheid. 2.2.2 p.15. De trefkans is na half juni veel groter, broedvogels komen elke avond op het nest (tot 23 u.). Het eindtijdstip is afhankelijk van bewolking (mate van duisternis), nauwelijks van zonsondergang, dus kunnen de voorwaarden beter zo luiden:

Tekstvoorstel

Afwezigheid van broedplaatsen is voldoende aannemelijk als er geen waarnemingen zijn verricht na:

- minimaal drie controleavonden tijdens goede, droge omstandigheden in de periode van 15 juni – 10 juli, van 21.00 u. tot nagenoeg donker, om 23.00 uur bij helder weer.
- Minimaal twee bezoeken dienen tussen 20 juni en 7 juli plaats te vinden.

De voorwaarde van een tussenliggende periode van 10 dagen is overbodig, ze kunnen desnoods plaatsvinden op drie achtereenvolgende dagen.

B-3-4. “Hoogvliegende groepen negeren”. p. 15

Dit advies is onjuist. Broedvogels en begeleidende jonge niet-broeders en daklozen verzamelen zich vooral in de ochtend- en avonduren regelmatig voor enige tijd (5 – 10 minuten) in hoge, tamelijk geconcentreerde vluchten boven de kolonie. Het “gieren” is meestal nog goed hoorbaar. Ze verplaatsen zich langzaam, dwalen soms wat af maar al gauw dalen ze af om de giervluchten langs de nesten te hervatten. Dit wordt vaak diverse malen herhaald, vooral ’s avonds. Deze “verzamelvluchten” zijn dus een belangrijke aanwijzing voor de aanwezigheid van broedplaatsen (in een vrij groot gebied, een wijk of zelfs dorp). Door de vogels te volgen tot in de afdaling kunnen broedplaatsen gevonden worden. Dus hoogvliegende groepen altijd noteren, ook als er niet direct gevonden broedplaatsen uit voortvloeien.

Aandachtspunt vervangen door:

Hoogvliegende “verzamelvluchten” boven een kolonie volgen (vooral ’s avonds 21-22 u.) en de afdalende vogels volgen naar de broedplaatsen waar ze verder gaan met nestindicerende giervluchten.

B-3-5. “Niet te verwarren met bouncing”, p. 15

Een gangbaarder term, die het gedrag beter beschrijft, is “aanhaken”. De vogels die dit doen worden veelal “aanhakers” of “bangers” (op de deur kloppers) genoemd. Het zijn vogels in giervluchten (veelal niet-broeders, maar ook broeders haken aan) die zich op diverse plaatsen, niet alleen bij een nestplaats, vastklampen tegen een muur, even blijven hangen en zich dan laten vallen en verder vliegen. Even vliëgend als een kolibrie voor een invliegopening komt ook voor. Bij nesten op pannendaken laten ze zich her en daar in de buurt van een nest op het dak vallen, soms probeerend een opening in te vliegen. Soms wordt er bij de invliegopening aangehaakt en even naar binnen gekeken. Wie het gedrag niet kent zou al gauw een aanhaakplaats als een nest kunnen interpreteren waardoor bijgevolg een veel te grote kolonie wordt genoteerd en er bij de mitigatie (zeker bij 1:5) onnodig grote nestkastcomplexen worden gerealiseerd. Een extreem voorbeeld met tragische gevolgen is het project met 303 kasten in Utrecht, Hoog Catharijne, zie <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Utrecht.html#hudson> .

Het is dus erg belangrijk uit te leggen dat “aanhaken” niet alleen bij een broedplaats gebeurt maar op vele plekken in de omgeving van een broedplaats, soms ook verder weg, waar helemaal geen broedplaatsen zijn. Een invliegopening of aanhaakplaats mag alleen een (potentieel) nest genoemd worden als er een vogel naar binnen gaat en minimaal een minuut binnen blijft.

De term wordt op twee plaatsen genoemd. Bij de 1^e keer, par. 2.2.2 , p. 15 “Vogel duikt in razende vaart.....Niet te verwarren met bouncen”, wordt hij niet toegelicht en kan daar dus beter worden weggelaten. In plaats daarvan toevoegen: “Om als nest genoteerd te kunnen worden moet een invlieger minimaal een minuut binnen zijn gebleven. Een uitvlieger is altijd voldoende bewijs voor een nest” . Dit is afdoende om aanhaakgedrag uit te sluiten als nestindicatie. In de alinea daarna wordt bouncing wel beschreven maar onvolledig.

Tekstvoorstel in plaats van “Ze kunnen ook bouncen.....”:

Broedvogels, begeleidend niet-broeders (“bangers”) en dakloos geraakten worden ook wel “aanhakend” waargenomen. Tijdens zogenaamde “giervluchten” haakt een vogel uit de groep tegen een muur, laat zich vallen en vliegt verder met de groep. Soms hangen ze als een kolibrie kort voor een nestingang en vliegen weer verder. Of ze laten zich vallen op het pannendak in de buurt van een broedplaats. Dat gebeurt op vele plaatsen in de buurt van een nest of voor de opening van een nestingang, maar ook op andere plaatsen waar geen broedplaatsen zijn. Dit gedrag behoort tot de categorie “nestindicerend gedrag”. Er is pas sprake van een bezette broedplaats als de vogel naar binnen gaat en minstens een minuut binnen blijft. (maar ook dan kan het nog om een verkenner gaan die later alsnog elders een broedplek vindt, vooral bij nieuwe kunstnestprojecten)

B-3-6. Registratie met een camera , p. 15, kan geschrapt worden. Dit is in de praktijk geen werkbare methode. Het is kostbaar vanwege de bewerkelijkheid en de benodigde tijd. Meestal ook onuitvoerbaar omdat de broedplek onbereikbaar is. Er zijn bovendien veel snellere methoden (invliegers) om bezetting vast te stellen. Camerabewaking is alleen zinvol voor onderzoek naar broedproces in bezette nesten in nestkasten of neststenen.

B-4. Bezetting (aantal nesten) van gevonden kolonies

Als bij de QS of bij het nader inventarisatieonderzoek kolonies zijn gevonden (het vermoedelijke gebouw waar giervluchten werden gezien, of als er al invliegers zijn gespot) moet het aantal en de exacte locaties van de nesten worden vastgesteld. Het gaat om bestaande broedplaatsen, dus vanaf half mei (als verreweg de meeste broedvogels zijn aangekomen) kunnen er in principe waarnemingen gedaan worden in de avonduren als de broedvogels invliegen om de nacht op het nest door te brengen. De trefkans op invliegers neemt in de loop van het seizoen toe omdat bij grotere jongen frequenter wordt gevoerd. Ook is er dan kans op jongen die uit de nestopening kijken.

Belangrijkste aanwijzingen

- Per kolonie / gebouw / nestengroep, waar zicht op is, minimaal twee waarnemingsavonden tussen 22.00 en 23.00 van 15 juni – 10 juli
- Er bestaan grotere kolonies waar meer avonden nodig zijn.
- Verrekijker gebruiken voor jongen in de nestopening, begin juli, vooral tijdens hittegolf

B-5. Monitoring van gerealiseerde kunstnestprojecten

B-5-1 Wanneer

Er zijn al erg veel kunstnestprojecten gerealiseerd in het kader van de huidige wet- en regelgeving. Helaas is er nog erg weinig bekend over de effectiviteit. Er is nauwelijks onderzoek gedaan naar de succesfactoren van maatregelen, vaak wordt maar aangenomen dat een bepaalde voorziening de beoogde functie goed zal vervullen. In ontheffingsvoorschriften wordt zelden of zeer beperkte monitoring voorgeschreven zodat de kennis ervan niet toeneemt. Het zou daarom goed zijn als de provincies voortaan een bepaalde mate van monitoring zouden voorschrijven. Wellicht kan dit (ook) in het KG worden opgenomen. Te denken valt aan het uitvoeren van een steekproef bij verschillende typen projecten. Een aantal zou langere tijd gevolgd moeten worden. Een landelijk systematisch langlopend speciaal ingericht onderzoek is eigenlijk nodig. De stelling in het KG dat “het jaren kan duren voordat ze gebruikt worden” (3.2 p.21) mag niet als een gegeven geaccepteerd worden. Met heldere richtlijnen en meer kennis kan de succeskans aanzienlijk verhoogd worden.

B-5-2 Hoe

Het onderscheid met B-4 (bezetting / grootte bepalen van een al langer bestaande kolonie) is dat nieuwe kunstnestprojecten nog niet of nog maar zeer gedeeltelijk bezet zijn. Het gedrag van de vogels is anders in aard en tijd. Als de dakloos geraakte broedvogels eind april- begin mei aankomen volgt een chaotische periode waarbij ze eerst (twee tot drie weken) intensief proberen de verdwenen nesten te bereiken. Tegelijk gaan ze ook elders op zoek naar een nieuwe broedplaats bij andere bestaande kolonies, als die er zijn. Gierzwaluwen kennen alle broedplaatsen in een wijk, dorp. Min of meer toevallig kunnen de nieuwe kunstnestvoorzieningen ontdekt worden, met lokgeluid sneller.

Als de nieuwe nestvoorzieningen ontdekt worden zijn er verkennende invliegers bij meerdere nestkasten met veel concurrentie. Als een kast is gevonden moet een maatje gezocht worden en erin gelokt. Een ingewikkeld proces dat uiteindelijk in het eerste jaar slechts tot een beperkt aantal bezette kasten kan leiden. De kans is niet zo groot dat het al tot broeden komt en dan vrij laat in het seizoen.

Monitoring op bezetting en broedgevallen van nieuwe kunstnestprojecten kan het beste vrij laat in het seizoen plaatsvinden, na 20 juni, omdat er eerder nog erg weinig kans is op paartjes die al een kast bezet hebben. Er is tijd nodig om de kast te ontdekken, te bezetten en er een maatje in te lokken. Invliegende vogels duiden tot half juni veelal nog niet op bezetting maar op verkenning. Het is zinvol om tot 15 juli te blijven te kijken, in plaats van de gangbare 10 juli.

Bezetting (maar nog niet broeden) is vrij aannemelijk als er 's avonds tegen donker (tot 23. u.) twee vogels naar binnen vliegen en binnen blijven. De trefkans op invliegers neemt toe met de tijd. Vanaf het jaar dat de eerste broedgevallen geconstateerd zijn kunnen de richtlijnen onder B-4 (bestaande kolonies) gevolgd worden.

B-6 Controle van bezetting van reeds bekende bezette nesten

Als uit eerder onderzoek broedplaatsen bekend zijn geworden kan het van belang zijn te controleren of dit nog steeds het geval is, zeker als het al wat ouder onderzoek betreft. Hiermee kan gestart worden als de meeste broedvogels zijn aangekomen, na 15 mei, en bij voorkeur in de late avond (22.00 – 23.00) als de vogels op het nest komen om de nacht door te brengen.

B-7 Vijf onderzoekstypen, kenmerken, voorschriften, methodes

Type onderzoek	Periode	Tijdstip dag	Aantal dagen	Bronnen, tactieken
B-1/B2 Globale verkenning, Quick-scan	15 mei – 10 juli	21.00 – 22.30	Minimaal 2 (een enkel pand) tot 5 (grote wijk)	NDFF, waarneming.nl, bestaande inventarisaties, buurtbewoners, vogelwerkgroep. Fietsen, lopen en zoeken naar hoge verzamelvluichten, giervluchten langs en invliegers.
B-3 Inventarisatie	1 juni – 10 juli	21.00 – 23.00	Minimaal 3 (een enkel pand en omgeving) tot 10 (grote wijk)	Fietsend, lopend zoeken naar hoge verzamelvluichten, giervluchten langs panden en invliegers.
B-4 Nestaantallen van gevonden kolonie / nestpanden bepalen	15 juni – 10 juli	22.00 – 23.00	2-3 avonden, afhankelijk van gebouwgruotte	Globale blik op een groep invliegopeningen
B-5 Monitoring nieuw kunstnestproject	20 juni – 15 juli (1 ^e en 2 ^e jaar) 15 juni – 10 juli (later jaren)	22.00 – 23.00	2-3 avonden per groep, afhankelijk van grootte	Globale blik op een groep invliegopeningen. Begin juli verrekijker voor jongen in de opening.
B-6 controle bezetting van bekende nesten	15 mei – 10 juli	22.00 – 23.00	Twee avonden per locatie.	Voortdurend kijken naar de bekende invliegopeningen. Totdat de 'bangers' aankomen (15-30 mei) kunnen ze solitair vliegend en onaangekondigd plotseling invliegen. Begin juli verrekijker voor jongen in de opening.

C. Maatregelen (Hoofdstuk 3 in KG)

Aanpak, eigenschappen, technieken, locaties, voorbeelden

De inleidende tekst aan het begin van paragraaf 3.2 “**alternatieve verblijfplaatsen aanbieden maatregel**”, p 21, kopje “uitleg”, is in veel opzichten problematisch. Ik noem wat aspecten en doe een paar tekstvoorstellen.

C-1. Afstanden van nieuwe voorzieningen tot verdwenen broedplaatsen

De aanduiding “vervangende verblijfplaatsen bij voorkeur binnen 100-200 meter tot de oorspronkelijke” is veel te ruim en vrijblijvend. Voor “behoud van de lokale populatie” zou het volgens het KG zelfs tot op kilometers mogen. In feite worden er geen grenzen gesteld. Maar gierzwaluwen die hun nest kwijtraken blijven hardnekkig zoeken naar de verdwenen nestplek en herkennen de nieuwe niet, zelfs niet als ze pal naast de verdwenen plek zitten, omdat ze er volstrekt anders uitzien dan wat ze gewend zijn. Met groter afstand, en op een ander pand neemt de kans op snelle bezetting verder af. De op zich juiste formulering “hoe dicht de vervangende verblijfplaats bij de oorspronkelijke hoe groter kans op succes” moet urgenter en concreter gemaakt worden.

Voor nesten achter kantpannen op een kopgevel betekent dit bijvoorbeeld dat de nieuwe broedplaatsen (kasten of neststenen) dicht langs de dakranden en in ieder geval op dezelfde gevel geplaatst moeten worden. En niet op een kopgevel van een blok huizen 50 meter verderop omdat daar b.v. de bewoners wel akkoord zijn (of om welke reden dan ook). Voor nesten op een muurplaat met de ingang achter de dakgoot moeten de nieuwe kasten onder die dakgoot worden geplaatst en niet op de kopgevel van dat huis, laat staan op een muur van een huis aan de overkant.

Zie voorbeeld met direct succes: <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Maarssen.html#jongen> .

Tekstvoorstel in plaats van “Voor behoud van de functionaliteit van een verblijfplaats...”:

“Voor behoud van de functionaliteit van een verblijfplaats moeten de vervangende voorzieningen zo dicht mogelijk bij de verdwenen voorzieningen worden geplaatst, in ieder geval binnen 50 meter van de oorspronkelijke verblijfplaats EN in ieder geval in of op hetzelfde gebouw als de verdwenen voorzieningen. Als dit niet mogelijk is moet de kans op benutting vergroot worden met toepassing van lokgeluiden”.

Een criterium voor verplicht lokgeluid bij meer dan 50 meter afstand van oude tot nieuwe voorziening is een accentuering van het grote belang van “nieuw zo dicht mogelijk bij oud”.

C-2. Lokgeluiden

Kunstnesten ter vervanging van verdwenen broedplaatsen worden te vaak niet direct, pas na vele jaren of zelfs nooit als alternatieve broedplaats herkend / gevonden. Het afspelen van geluiden van soortgenoten kan de vogels aanzetten tot verkenning. In het KG wordt alleen hier en daar lokgeluid geadviseerd of gesteld dat het nodig kan zijn. In de praktijk wordt lokgeluid zelden toegepast of voorgeschreven in ontheffingsvoorschriften. Voor de gewenste snellere bezetting is het van groot belang om voor bepaalde maatregelen, met een naar verwachting (erg) lage slaagkans, het toepassen van lokgeluid verplicht te stellen.

Toepassen van lokgeluid, minimaal een broedseizoen is verplicht:

- als het type verdwenen broedplaats van een ander type is als de nieuwe voorziening EN
- als de afstand tussen oude en nieuwe voorziening groter is dan 50 meter EN
- als de nieuwe voorziening op een ander gebouw of woning is geplaatst dan de verdwenen nestplek.

Verhuizingen naar een ander type broedplaats zijn bijvoorbeeld:

- VAN: achter dakpannen, in of achter dakgoten, bij gootafvoer, in spleten van muren/gevels, achter daklijsten, windveren

NAAR: neststenen, nestkasten, in dakgootombouw, in dakoverstekken

C-3 Tijdelijke maatregelen

Het treffen van tijdelijke voorzieningen (b.v. als de definitieve, permanente kasten/stenen niet tijdig kunnen worden gerealiseerd of als de nesten slechts tijdelijk onbruikbaar zijn door werkzaamheden)

hindert vaak de bezetting van de permanente voorzieningen en is een kwelling voor dakloos geraakte broedvogels (twee maal verkassen). De kans op bezetting van een nieuwe plek is al niet groot (benutting kost vaak 1-2 broedjaren) en als er twee keer verkast moet worden is de kans op einde voortplanting wel erg groot. De levensduur is 6-7 jaar en er wordt pas in het 2^e of 3^e kalenderjaar gebroed. Zie onder C -5 in het geval van tijdelijke voorzieningen ter overbrugging.

Mochten de tijdelijke voorzieningen toch gevonden worden (met lokgeluid is de kans groter) dan hindert dat het vinden van de permanente voorzieningen omdat ze het volgende jaar eerst weer gaan zoeken naar de verdwenen tijdelijke voorzieningen. Verwijderen van de tijdelijke voorzieningen die bezet zijn geraakt (monitoring kost weer veel tijd) is vervolgens wettelijk in principe verboden. Alle kaarten moeten dus worden gezet op snelle bezetting van nieuwe, permanente voorzieningen. Ook broedplaatsen die tijdelijk onbruikbaar zijn (3.2 p. 21-22) dienen dus uitsluitend met permanente voorzieningen gecompenseerd te worden. Daar zijn altijd voldoende mogelijkheden voor.

Tijdelijke voorzieningen ontmoedigen kan het beste door de mogelijkheid niet te noemen of liever nog expliciet te verbieden. Het is altijd mogelijk om voldoende permanente voorzieningen te realiseren.

Tekstvoorstel

Het aanbieden van tijdelijke voorzieningen, ter overbrugging van tijdelijk onbruikbaar geraakte broedplaatsen of als permanente voorzieningen niet tijdig gerealiseerd kunnen worden, is niet toegestaan. Twee maal verkassen is een te grote belasting voor de broedvogels. De kans op bezetting van de tijdelijke voorziening is klein en tijdelijke voorzieningen die onverhoopt toch bezet raken mogen niet verwijderd worden.

Op p. 24 bij aandachtspuntje de zin “ Als de werkzaamheden meerdere seizoenen duren kunnen ook tijdelijke maatregelen nodig zijn” schrappen.

C-4 Verhouding aantal nieuwe tot verdwenen voorzieningen, overcompensatie

Er is in het KG grote onduidelijkheid over de aantallen nieuw aan te brengen voorzieningen in verhouding tot de verdwenen broedplaatsen. Er worden verschillende verhoudingen aangegeven zoals “minimaal eenzelfde aantal” en “vervanging door een overmaat aan verblijfplaatsen” en “meerdere nieuwe”.

De verhouding 1 : 5 uit de Soortenstandaard is terecht geschrapt. Het suggereert dat meer ook beter zou zijn. Niets is minder waar. Slechte kwaliteit (ander type en andere locatie dan de verdwenen broedplaats) kan niet met kwantiteit worden gecompenseerd. Voor de bezettingskans van een nieuwe broedplaats is de kwaliteit doorslaggevend (locatie, type, timing, lokgeluiden etc.). Als ze er niet in willen, gaan ze er ook niet in als het er veel zijn. Bovendien is er bij een factor van 1 : 5 veel te veel kans op veel te grote projecten met dicht op elkaar gepakte kasten die door dreigende burenruzies nooit of (op den lange duur) slechts heel schaars bezet raken. Tragische voorbeelden van goede bedoelingen met 303 resp. 70 nestkasten zijn projecten 6 en 24 in deze lijst:

<http://members.ziggo.nl/jaaplangenbach/Utrecht.html#projecten> .

Om recht te doen aan het feit dat vaak lang niet alle bedreigde nesten worden gevonden, dat er in het verleden al erg veel ongecompenseerd verloren is gegaan, dat het tempo van nestplaatsverlies nog flink zal toenemen en bedenkend dat voor gierwaluwen ‘meer’ meestal niet ‘beter’ is wordt voor alle projecten een vervangingsfactor van 1 : 2 voorgeschreven.

C-5 Clustering van voorzieningen, p.23

De aanbeveling om kunstnesten bij voorkeur in clusters bij elkaar te plaatsen is juist maar vereist toelichting. De clusters mogen niet te groot zijn; maximaal 20 stuks (kasten , neststenen) op b.v een kopgevel van een woning(blok) lijkt gewenst en de onderlinge afstand tussen de kasten / neststenen (of tussen invliegopeningen bij andersoortige voorzieningen zoals in dakoverstekken en dakgootombouw) in een cluster moet niet te klein zijn, bij voorkeur een meter, zo blijkt uit Duits onderzoek, zie: <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Kunstnesten.html#Duits> . Hoe kleiner de onderlinge afstand in ene cluster, hoe kleiner de bezettingsgraad en -kans, bleek in dat onderzoek.

C-6 . “Gewenningsperiode”, p. 23 onderaan.

De motivatie / achtergrond / doel bij het advies om bij grotere projecten/kolonies van meer dan 10 paartjes/nesten de nieuwe voorzieningen een seizoen gelijktijdig met de te verwijderen nesten beschikbaar te laten zijn is onjuist. Zolang de oude nesten beschikbaar zijn zullen die gebruikt worden, de nieuwe worden niet herkend en er zal niet naar gezocht worden omdat er geen behoefte aan is. Er is een heel kleine kans dat zoekvogels/daklozen er in min of meer toevallig in terecht komen (en een iets grotere kans als er lokgeluid wordt toegepast) maar dat rechtvaardigt de extra inspanning niet.

C-7 Gierzwaluwtilen. Dit is een vrij recent type maatregel die in het KG nog niet genoemd wordt. De bezetting blijkt erg laag en lijkt ook laag te blijven. Er is meer onderzoek nodig naar de succesfactoren en het toekomstig verloop van de bezetting. Het is verleidelijk om een mitigatie makkelijk en overzichtelijk in een klap uit te voeren met een til met heel veel kasten. Maar kwantiteit compenseert vooral bij dit typ geen slechte kwaliteit. Meer op:

<http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Tillen.html> .

Tekstvoorstel: In hoofdstuk 3.2 , ‘alternatieve verblijfplaatsen aanbieden, maatregel’ onder paragraaf “voorbeelden” p. 24, toevoegen:

- Gierzwaluwtilen. Uit monitoring van de bezetting van 22 sinds 2012 gerealiseerde gierzwaluwtilen blijkt een gemiddelde bezetting van ongeveer 3% in 2019 en 2020 (ca. 24 van 779 kasten in 2020). Per til lijkt de bezettingsgraad niet geleidelijk toe te nemen ofwel zeer langzaam. De gierzwaluwtil is een onvoldoende bewezen succesvolle maatregel en wordt afgeraden. In alle situaties zijn er overigens maatregelen met een grotere kans op succes beschikbaar.

C-8 (Gierzwaluw) dakpannen. Deze maatregel hoort in de categorie “alleen bij zeer hoge uitzondering” en moet in principe worden afgeraden. Meer info:

<http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Kunstnesten.html#huifjes> .

Standpunt/info Vogelbescherming: <https://www.checklistgroenbouwen.nl/maatregelen/maatr-details/nestpan> .

Standpunt/info GBN: https://gierzwaluwbescherming.nl/?page_id=1707 .

Info over “nestbakjes”: <http://members.ziggo.nl/jaaplängenbach/Kunstnesten.html#bakjes> .

Tekstvoorstel: In hoofdstuk 3.2 , ‘alternatieve verblijfplaatsen aanbieden, maatregel’ onder paragraaf “voorbeelden”, p.24, toevoegen:

- (gierzwaluw)dakpannen. In nieuwbouw en renovatie zal het dak geïsoleerd zijn en kan het veel te heet worden onder de pan waardoor eieren uitdrogen en jongen sterven of te vroeg uitvliegen. Alleen in enkele uitzonderingssituaties zoals bij monumenten, kerken en tochtige schuren zonder dakisolatie kan het in een enkel geval een oplossing zijn. Maar ook daar geen zogenaamde “nestbakjes” toepassen die moeten voorkomen dat de vogels zich over het dakbeschot verplaatsen. Deze voorkomen elke ventilatie en maken de gierzwaluwpan tot een ‘braadpan’. Er zijn bovendien vrijwel altijd betere oplossingen dan gierzwaluwpannen mogelijk, zoals neststenen of nestkasten.

Overal elders “gierzwaluwdakpannen”, gierzwaluwpannen”, “speciale dakpannen” e.d. schrappen als optie.

C-9 Overige tekst in hoofdstuk 3

C-9-1. De laatste zin in de inleiding (“wegvangen en vervolgens direct verplaatsen van gierzwaluwen is zinloos”, p. 19) kan beter geschrapt worden. Als het al genoemd moet worden (iemand zou op een idee gebracht kunnen worden) moet vermeld worden dat dit niet alleen zinloos is maar vooral bij wet verboden. Gierzwaluwen kunnen alleen op het nest (als dit bereikbaar is) of met netten voor de invliegopening van het nest gevangen worden maar beide methoden zijn zonder onderzoek vergunning verboden.

C-9-2. De term “verblijfplaatsen” overal vervangen door “broedplaatsen”, “nesten” of “nestplaatsen”.

Het gaat om broedplaatsen, bezette nesten. Elk verblijf in een gebouw of in een kunstmatig nest is een (potentieel) nest dat als een (beschermd) nest behandeld moet worden. Verblijfplaatsen zijn niet wettelijk beschermd, nesten wel. Gierzwaluwen verblijven (migreren, foerageren) uitsluitend in de lucht.

C-9-3. De zin “Het aandeel van gierzwaluwen dat gebruik maakt van kunstnesten kan 50% bedragen, terwijl.... “. Het is onduidelijk wat hiermee bedoeld wordt en wat de relevantie is.

C-9-4. Toevoegen onder 3.2, “voorbeelden”, p. 24

Neststenen verdienen indien toepasbaar de voorkeur boven nestkasten (duurzamer, onderhoudsvrij). Andere gebouw geïntegreerde voorzieningen, zoals in het dakgootoverstek en dakgootombouw verdienen ook de voorkeur boven uitwendige losse nestkasten.

Aandachtstreepje “**verblijfplaatsen moeten bij voorkeur voldoen aan:**”, p. 23

De hoogte van de invliegopening van 35 mm geeft veel te veel kans op concurrentie van met name spreeuwen. Een breedte van 65 mm is ook beter in verband met spreeuwen.

- een invliegopening van 65 mm breed en maximaal 30 mm. hoog

Toevoegen:

- controleer bij houten nestkasten of de randen van de invliegopening goed afgerond zijn i.v.m. vleugelbeschadiging

D. Tenslotte

Ik onderschrijf tenslotte alle punten die in een bijdrage van GBN aan BIJ12 zijn bezorgd in november 2018. Deze punten zijn hierboven niet behandeld.

Echter met uitzondering van de punten 6 (compensatiefactor 1:5) en 14 (afstand van vervangende nestplaatsen t.o.v. verdwenen broedplaatsen). Deze items zijn in bovenstaande wel behandeld.

Jaap Langenbach

Utrecht, 6 november 2020